

Rekisteritutkimus päihdekuntoutujien toimeentulosta

Ilona Kaitala

Tammikuu 2020

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Tutkimuksen esittely	1
2.1	Keskeiset käsitteet.....	1
2.1.1	Päihdekuntoutus.....	1
2.1.2	Sosiaaliturva	1
2.1.3	Työmarkkinatuki.....	2
2.1.4	Toimeentulotuki.....	2
2.1.5	Asumistuki	2
2.2	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	2
2.3	Tutkimusaineisto.....	3
2.4	Tutkimusetiikka	3
3	Tutkimustulokset.....	3
3.1	Ensisijaiset tulomuodot	3
3.2	Toissijaiset tulomuodot	4
3.3	Kuntoutuksen vaihe ja ensisijaiset tulomuodot	4
3.4	Päihdekuntoutujien tulomuodot muuhun väestöön verrattuna.....	4
4	Johtopäätökset ja pohdinta.....	5
5	Lähteet	7

1 Johdanto

Päihdekuntoutujien toimeentuloon liittyvät kysymykset eivät yleensä nouse esille päihdeongelmiin ja toimeentuloon liittyvissä yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Tässä tutkimuksessa selvitetään, mistä tulomuodoista Helsingin kaupungin päihdepalveluiden jälkikuntoutuksen asiakkaiden tulorakenne muodostuu sekä vertaillaan tulomuotoja koko Suomen väestön saamiin tulomuotoihin. Tutkimuksessa käytetään päihdepalveluiden asiakkaista käsitettä päihdekuntoutujat, joilla viitataan henkilöihin, joilla on tai on ollut Helsingin kaupungin päihdepalveluiden asiakkuus.

Tietokantahakujen perusteella Suomessa ei ole tehty aiemmin päihdekuntoutujien toimeentuloa pääosin käsittelevää tutkimusta tai virallista tilastointia. Aihetta on sivuttu jonkin verran päihteidenkäyttäjää käsittelevissä tutkimuksissa. Näissä tutkimuksissa on painottunut lähinnä huumeita käyttävien henkilöiden toimeentulo, jolloin muita päihteitä käyttävien tulorakenteet eivät ole nousseet esille.

Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat päihdekuntoutus, sosiaaliturva, työmarkkinatuki, toimeentulotuki ja asumistuki.

Tutkimus alkaa luvussa kaksi olevalla keskeisten käsitteiden sekä tutkimustehtävän ja -menetelmien käsittelyllä. Luvussa kolme esitellään tutkimuksen tulokset ja luvussa neljä johtopäätökset.

2 Tutkimuksen esittely

2.1 Keskeiset käsitteet

2.1.1 Päihdekuntoutus

Päihdekuntoukseen sisältyy rakenteita lääkinnällisestä, ammatillisesta ja sosiaalisesta kuntoutuksesta. Kuntoutuksen tehtävänä on toimintakyvyn edistäminen. (Malmström ym., 2018.) Pidempikestoisen päihdekuntoutuksen tavoitteena on tukea päihderiippuvuudesta toipumista ja päihteiden aiheuttamien elämäntilanteen ongelmien selviämistä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2015). Päihdekuntoutus voidaan tarjota avo- tai laitoshoitona (Päihdeasiamies, n.d.). Jälkikuntoutuksen tavoitteena on toipujan itsenäisen elämän edistäminen päihteiden käytön päätyttyä (Terveyden – ja hyvinvoinninlaitos, 2015).

2.1.2 Sosiaaliturva

Suomen perustuslain mukaan sosiaaliturva on jokaiselle kuuluva oikeus perustoimeentuloon ja huolenpitoon esimerkiksi työkyvyttömyyden aikana. Kansaneläkelaitos (Kela) kuuluu sosiaaliturvan toimeenpanijoihin, sen sosiaaliturvan alueita ovat esimerkiksi työttömän perusturva, perustoimeentulotuki, asumistuet, ja lapsiperheiden tuet. (Kela, 2017.)

2.1.3 Työmarkkinatuki

Kelan työmarkkinatuella turvataan työttömän työnhakijan toimeentulo, mikäli hän tulee ensimmäistä kertaa työmarkkinoille tai hänellä ei ole työssäoloehdon täyttävää tarpeeksi pitkää työhistoriaa, tai hän ei ole oikeutettu perus- tai ansiopäivärahaan niiden enimmäisajan täytyttyä (Kela, 2019a).

2.1.4 Toimeentulotuki

Kelan maksama perustoimeentulotuki on viimesijainen etuus, joka turvaa henkilön elämän perusmenot, jos tämän tulot tai varat eivät riitä niihin. Kunnan sosiaalitoimi voi tukea perustoimeentulotukeen kuulumattomia menoja harkinnanvaraisilla täydentävällä ja ehkäisevällä toimeentulotuella. (Kela, 2019b.)

2.1.5 Asumistuki

Kelan maksamalla yleisellä asumistuella voidaan vähentää pienituloisen ruokakunnan asumismenoja. Ruokakunnalla tarkoitetaan yleisesti samassa asunnossa asuvia henkilöitä. Asumistuen määrään vaikuttavat ruokakunnan jäsenten lukumäärä ja bruttokuukausitulojen yhteismäärä sekä asunnon sijaintikunta. (Kela, 2019c.)

2.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen metodina on rekisteritutkimus. Rekisteritutkimuksella tarkoitetaan tutkimusta, jossa käytetään rekisteritietoja tieteellisen tutkimuksen tutkimusaineistona (Räisänen & Gissler, 2012). Tässä tutkimuksessa tutkimusaineisto perustuu asiakastietojärjestelmästä saataviin asiakastietoihin.

Tutkimuksen tehtävä oli selvittää jälkikuntoutuksen asiakkaiden tulorakenteen muodostumista ja sitä, miten yleisiä päihdekuntoutujien saamat tulomuodot ovat koko Suomen väestöön verrattuna.

Tutkimuskysymyksiä olivat: 1. Mistä ensi- ja toissijaisista tulomuo-doista päihdekuntoutujien tulorakenne muodostuu? 2. Miten päihdekuntoutujien saamat tulomuodot vertautuvat koko väestön saamiin etuuksiin?

2.3 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineisto koostuu Effica-asiakastietojärjestelmistä haetuista päihdepalveluiden jälkikuntoutuksen asiakkaiden asiakastiedoista. Aineisto rajattiin käsittelemään työikäisiä (18-65-vuotiaita) asiakkaita, joilla on ollut päihdepalveluiden aktiivinen asiakkuus. Asiakkaista valittiin järjestyksessä joka 10. asiakas, joka täytti tutkimuksen kriteerit. Asiakastiedoista haettiin tiedot asiakkaan ensisijaisesta ja toissijaisista tulomuodoista, syntymävuodesta ja kuntoutuksen vaiheesta. Aineiston asiakkaat ovat 23-57 -vuotiaita ja heidän keski-ikänsä on 38 vuotta. Kuntoutuksen vaiheista asiakkaista 65 prosenttia (15 henkilöä) oli jälkikuntoutuksessa, intensiivisessä avokuntouksessa yhdeksän prosenttia (kaksi henkilöä), kuntoutuksessa yhdeksän prosenttia (kaksi henkilöä) ja korvaushoidossa 17 prosenttia (neljä henkilöä).

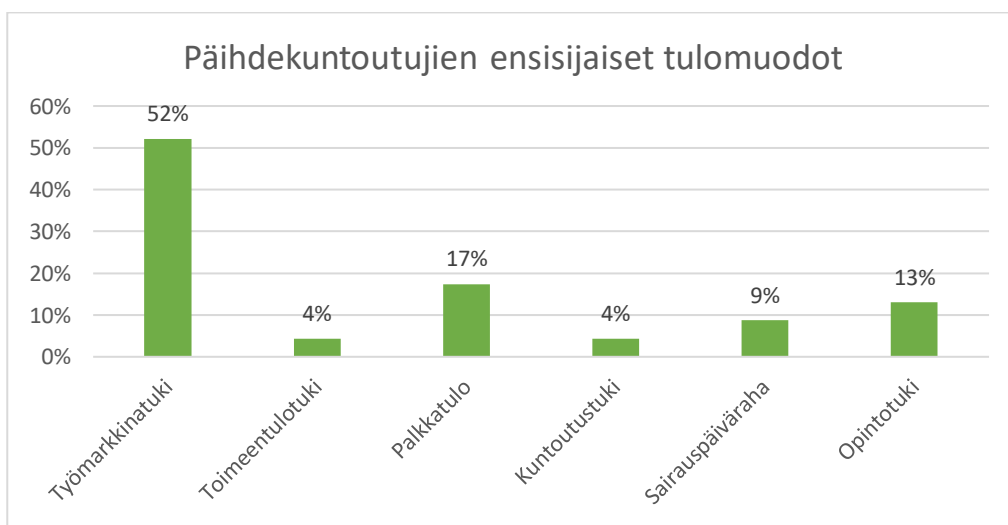
2.4 Tutkimusetiikka

Tutkimuksessa on noudatettu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkimukseen on haettu tarvittava tutkimuslupa. Tutkimusaineisto on analysoitu siten, etteivät asiakkaiden henkilöllisyyteen liittyvät tiedot tule ilmi. Tutkimuksessa ei muodostu henkilökisteriä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, n.d.)

3 Tutkimustulokset

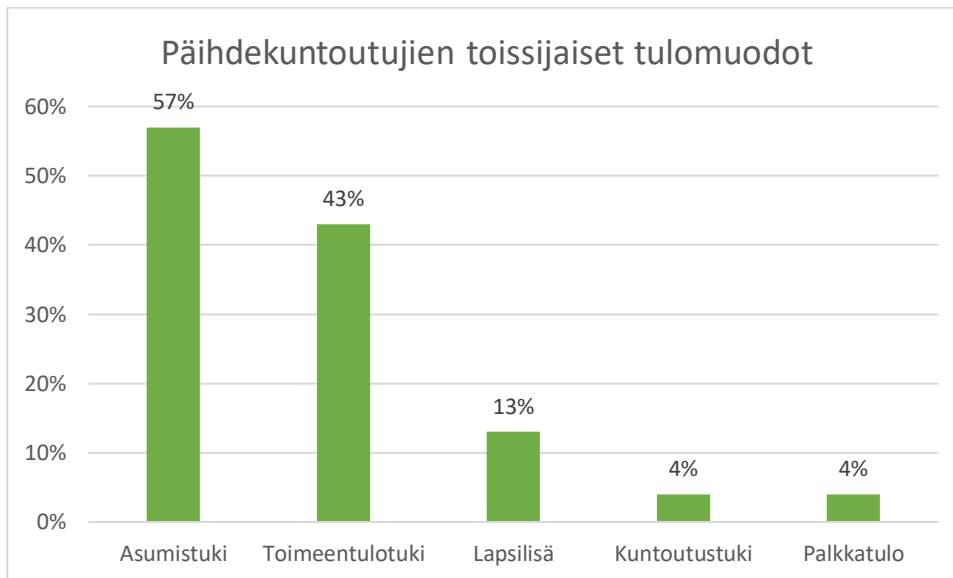
3.1 Ensisijaiset tulomuodot

Tutkimuksen Päihdekuntoutuksen asiakkaiden yleisin ensisijainen tulomuoto oli työmarkkinatuki, jota sai 52 prosenttia asiakkaista (12 henkilöä). Seuraavaksi yleisimpänä ensisijaisina tulomuotoina olivat palkkatulo (neljä henkilöä, 17 prosenttia) ja opintotuki (kolme henkilöä, 13 prosenttia) ja tämän jälkeen sairauspäiväraha (kaksi henkilöä, yhdeksän prosenttia), kuntoutustuki (yksi henkilö, neljä prosenttia) ja perustoimeentulotuki (yksi henkilö, neljä prosenttia).

3.2 Toissijaiset tulomuodot

Toissijaisista tulomuuodoista päihdekuntoutujille maksettiin useimmin asumistukea (13 henkilöä, 57 prosenttia) ja toimeentulotukea (10 henkilöä, 43 prosenttia). Lapsilisää sai toissijaisena tulomuotona 13 prosenttia (kolme henkilöä) päihdekuntoutujista, palkkatuloa 4 prosenttia (yksi henkilö) ja kuntoutusrahaa 4 prosenttia (1 henkilö).

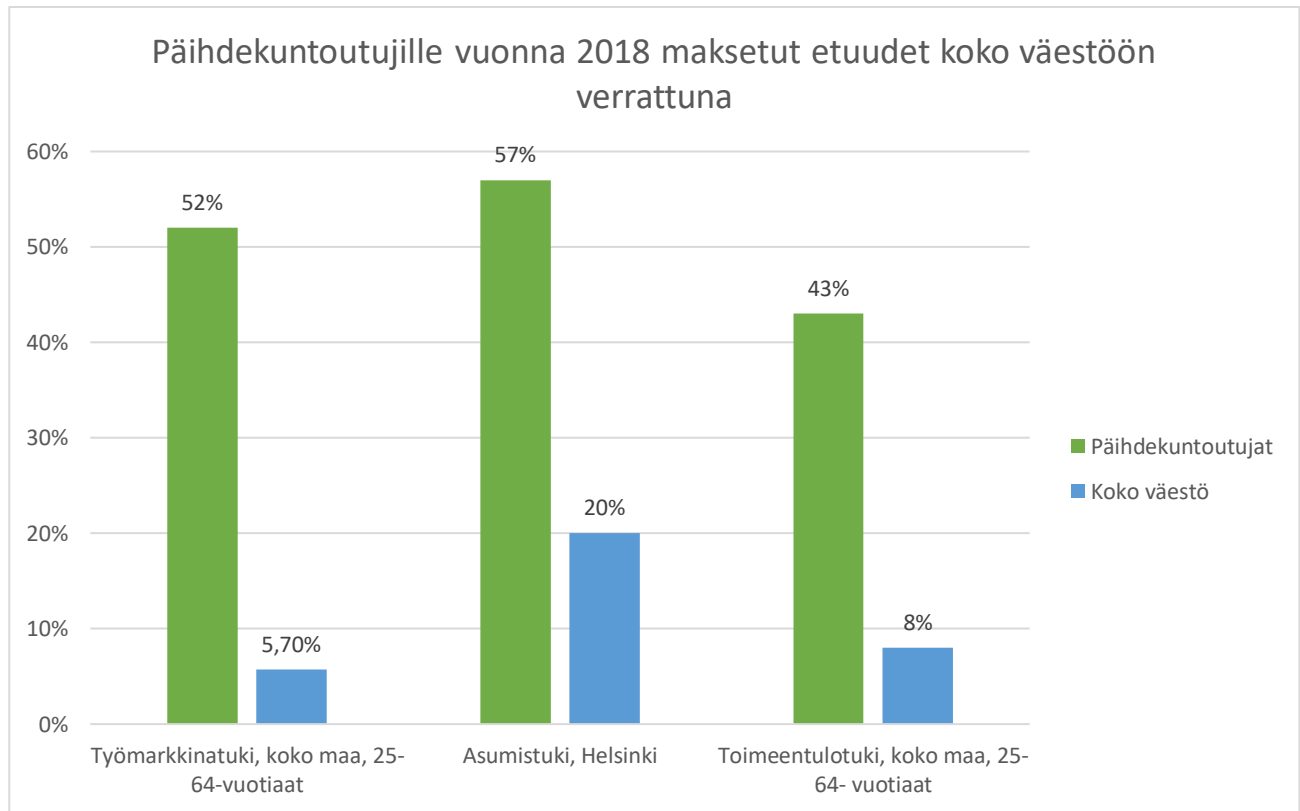
3.3 Kuntoutuksen vaihe ja ensisijaiset tulomuodot

Päihdekuntoutujista 65 prosenttia (15 henkilöä) oli kuntoutuksessaan jälkikuntoutuksen vaiheessa. Heistä 47 prosenttia (seitsemän henkilöä) sai ensisijaisena tulomuotonaan työmarkkinatukea, 20 prosenttia (kolme henkilöä) opintotukea ja palkkatuloa 13 prosenttia (kaksi henkilöä). Muita jälkikuntoutuksen vaiheessa olevien ensisijaisia tulomuuotoja olivat sairauspäiväraha sekä kuntoutus- ja toimeentulotuki.

3.4 Päihdekuntoutujien tulomuodot muuhun väestöön verrattuna

Päihdekuntoutujista 52 prosenttia sai työmarkkinatukea ja oli näin ollen työttömiä työnhakijoita. Päihdekuntoutujien työttömyys oli huomattavasti koko Suomen väestöä korkeampaa. Vuoden 2019 lopulla Suomen työttömyysaste oli 5,9 prosenttia (Tilastokeskus, 2019). Työikäiseen väestöön verrattuna päihdekuntoutujien osuus työmarkkinatuen saajista (52 prosenttia) oli noin kymmenkertainen. Vuonna 2018 työmarkkinatukea maksettiin 5,7 prosentille 17-64-vuotiaista (Kela, 2018). Myös asumistukea päihdekuntoutujat saivat lähes kolminkertaisesti muuhun helsinkiläiseen väestöön suhteutettuna. Päihdekuntoutujista asumistukea sai 57 prosenttia, kun taas helsinkiläisistä asumistukea sai noin 20 prosenttia vuonna 2018 (Kela, 2019d). Toimeentulotukea

saavien päihdekuntoutujien määrä oli noin viisinkertainen 25-64- vuotiaaseen väestöön verrattuna. Päihdekuntoutujista toimeentulotukea sai noin 43 prosenttia. 25-64 vuotiaasta väestöstä Kelan perustoimeentulotukea sai noin 8 prosenttia vuonna 2018 (Jauhiainen & Korpela, 2019).

4 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkimuksen tulosten perusteella suurimman osan jälkikuntoutuksen asiakkaista toimeentulo on Kelan maksaman sosiaaliturvan varassa. Tulorakenteen perusteella aineistossa korostui päihdekuntoutujien työttömyys. Yli puolet päihdekuntoutujista oli työttömiä työnhakijoita ja sai työmarkkinatukea pääasiallisena tulomuotonaan. Palkkatuloa sai 17 prosenttia päihdekuntoutujista. Toissijaisista etuuksista painottuivat asumistukia ja toimeentulontuki. Päihdekuntoutujat saivat työmarkkina-, asumis- ja toimeentulotukea moninkertaisesti useammin koko Suomen väestöön suhteutettuna. Tämä ilmentää päihdekuntoutujien toimeentulon riippuvaisuutta sosiaaliturvasta ja heikkoa taloudellista asemaa muuhun väestöön verrattuna.

Tutkimuksen jokainen työttömyysetuutta saanut päihdekuntoutuja sai työttömyysetuutenaan Kelan työmarkkinatukea. Työmarkkinatuen saanti viittaa siihen, ettei päihdekuntoutujilla ole ollut Kelan

edellyttämää työhistoriaa työssäoloehdon täyttymiseksi tai perus- tai ansiopäivärahan maksamisen enimmäisaika on ollut täyttynyt.

Yli puolet päihdekuntoutujista sai asumistukea ja asumistuen saanti oli muihin helsinkiläisiin huomattavasti yleisempää. Päihdekuntoutujien asumistuen yleisyys kuvaa sitä, ettei heidän tulotasonsa ole riittävä heidän asumiskulujensa kattamiseen. Asumistuen saannin yleisyydessä on kuitenkin huomioitava Helsingin korkea asumisen korkea hintataso sekä se, että päihdekuntoutujat elivät pääasiassa sosiaaliturvan varassa. Päihdekuntoutujat saivat toimeentulotukea noin viisi kertaa muuta väestöä yleisemmin. Toimeentulotuki oli kuitenkin vain yhden päihdekuntoutujan ensisijainen tulomuoto, mutta monille toissijainen tulomuoto, mikä viittaa siihen, etteivät heidän saamansa ensisijaiset tulomuodot riitä turvaamaan heidän elämänsä perusmenoja.

Päihdekuntoutujien toimeentulo on Suomessa vähän tutkittu aihe, joten aiheelle on selkeä tutkimustarve liittyen esimerkiksi tulorakenteiden laajempaan kartoitukseen, jotta saataisiin kokonaiskuva päihdekuntoutujien tulorakenteista yleisesti.

5 Lähteet

Kela. (2017). Haettu osoitteesta

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/270222/01_SuomenSosiaaliturva_Kelan_tilastollinen_vuosikirja_2017.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Kela. (2018). Kelan tilastollinen vuosikirja 2018. Haettu osoitteesta

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/308555/06_KelanTyottomyys_Kelan_tilastollinen_vuosikirja_2018.pdf

Kela. (2019a). Työmarkkinatuki. Haettu osoitteesta

<https://www.kela.fi/tyomarkkinatuki>

Kela (2019b). Toimeentulotuen kokonaisuus. Haettu osoitteesta

<https://www.kela.fi/toimeentulotuki-kokonaisuus>

Kela. (2019c). Kuka voi saada yleistä asumistukea? Haettu osoitteesta

<https://www.kela.fi/yleinen-asumistuki-kuka-voi-saada>

Kela. (2019d). Kelan asumistukitilasto. Haettu osoitteesta

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/303464/Kelan_asumistukitilasto_2018.pdf?sequence=10&isAllowed=y

Malmström, T., Leskelä, R-L., Lindh, M., Kajova, M., Niemelä, P.m Rissanen, A., & Salmisaari, T. (2018). Kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistus – tieto muutostyön tukena. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 7/2018. Haettu osoitteesta

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160569/7-2018-Kuntoutusjarjestelman%20kokonaisuudistus.pdf>

Päihdeasiamies. N.d. Hoitoon hakeutuminen. Haettu osoitteesta

<http://www.paihdeasiamies.fi/hoitoon-hakeutuminen/>

Räisänen S & Gissler M. 2012. Rekisteritutkimus – mahdollisuus hoitotieteessä. Hoitotiede 24(1), 62–69.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2015). Päihdehoito, kuntoutus ja arjen tuki. Haettu osoitteesta

<https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/paihdehoito/paihdeongelmaisten-palvelut/paihdehoito-kuntoutus-ja-arjen-tuki>

Tilastokeskus. (2019). Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus [verkkajulkaisu]. Haettu osoitteesta

https://www.stat.fi/til/tyti/2019/11/tyti_2019_11_2019-12-20_tie_001_fi.html

Tutkimuseettinen neuvottelukunta, N.d. Hyvä tieteellinen käytäntö. (HTK). Haettu osoitteesta

<https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto>